

A Magyar Hírlap hétfői melléklete
2017. szeptember 9.
Szerkesztette: Petán Péter
Művészeti vezető: Salát Zalán Péter

F l ó r á k

Benedek Elek: Őszi ének

*Búsan járok-kelek a szürke avaron,
Léptem alatt zörög a sárga falevél.
Kis madár énekét immár nem zavarom
Erdő víg dalnoka, ó, hová lettél?*

*Hervadva búsul egy-egy kései virág,
Hiába nyílt ki: egy-két napot, ha él.
Nemcsak én vagyok bús, bús az egész világ.
Ím a szellő is szomorú dalra kél.*

*De félre, bánat, félre! Leszen tavasz még,
Erdő, mező, tudom, újra kizöldül.
Fejünk felett újra mosolyog majd az ég,
S illat, melegség árad ki a földből.*

*Szép lesz az erdő, ó be szép lesz ismét,
Fölcsendül benne a víg madárdal.
S járván az erdőt bolyongva, el sem hinnéd,
Hogy egykor küzdött a szörnyű halállal.*

Simkoviczból Simonkai

*A csaknem nyolcszáz oldalas tudományos mű végül 1886-ban Erdély
edényes flórájának helyesbített foglalata címmel jelent meg*

A növénynévadó botanikus

A magyar tudománytörténetben is igen sok érdekes, máig ható tanulságokkal szolgáló életút találkozhatunk. A tudósokat a közvélekedés általában unalmas, bogaras megszállottaként könyveli el, ám a valóság mindig más, mint az előítélet. A tudósok élete lényegét tekintve alig különbözik bárki más, a többi ember számára hasznos munkát végző ember életétől. Amiben pedig igen, az nem más, mint az a képesség, hogy a hétköznapi-nál talán jobban összpontosítanak a világ rengetegféle jelenségének és lakójának megismerésére és megismertetésére.

Az a csodálkozó, néha már túlzó tisztelet, amivel az emberek többsége fogadja a tudósokat, talán éppen ennek az elszánt és következetes életmegismerési vágyának köszönhető. Az embert, a tudóst is a teljesítménye minősí-

ti, az, hogy mennyit tett hozzá ahhoz a közösségi tulajdonhoz, amit emberi tudásnak nevezünk. Ahhoz, ami civilizációnk és kultúránk lényegét jelenti. A számtalan tudományág közül most a botanikát emeljük ki, ennek egyik nagy magyar alakjára, a 19. század közepén született Simonkai Lajosra emlékezünk. Élete minden apró elemével fentebb megfogalmazott gondolataink helyességét igazolja.

Az egyik legkiválóbb magyar botanikusként tisztelt Simonkai Lajos 1851-ben született Nyíregyházán. Szülővárosában, majd Eperjesen és Budapesten tanult. Huszonhat éves korában nősült meg, feleségével három gyermeket neveltek, majd miután neje meghalt, elvette annak testvérét, és 1893-tól 1910-ben bekövetkezett haláláig élte a tudósok, nekik hétköznapiinak számító életét.

Példamutató az az életút, amely Simonkai-t a legnevesebb magyar botanikusok közé vezette. Pályája lényegében felsőiskolai tanulmányaival indult, Eperjesen. Hazslinszky Frigyesnek, a kor egyik legtekintélyesebb magyar természettudósának tanítványaként vált botanikussá. A pesti tudományegyetemen Jurányi Lajos professzor tanítványai közé került. Jurányi főként fiziológiával foglalkozott, Simonkai ennek révén komoly növényélettani és anatómiai tudásra tett szert. Ám hiába voltak ezek a tudáselemek jól használhatóak a botanikában, Simonkai érdeklődése a növénytan, azaz a florisztika és a növényrendszertan felé fordult. A főváros környéki növényzet tanulmányozását egyetemi éve alatt nagy kedvvel és hatékonysággal gyakorolta.

Szorgalma az egyetemen sem maradt elismerés nélkül, 1872-től Simonkai Jurányi Lajos professzor tanársegédjeként dolgozott. A fiatal botanikus ebben az időben leginkább a virágtalan növényekkel – főleg a mohákkal – foglalkozott. Több botanikai kutatóúton vett részt szerte az országban, megjárta délen a Bánságot, volt Arad és Hunyad megyében is expedíció, de elszántan vizsgálta Baranya, a Balaton környéke és a Bakony flóráját. Tudósi körökben ekkortól vált elismertté, hiszen kutatóútjai eredményeként sok új növényföldrajzi adattal járult hozzá Magyarország növényvilágának megismeréséhez. A fővárosi tanulmányait befejezve középiskolai tanári oklevelet szerzett.

Draba simonkaiana

Forrás: Magyar Természettudományi Múzeum

Tapintatosan hallgattak arról a feltételezhető tényről, hogy Simonkai Lajos nem lehetett éppen simulékony természetű ember

Folytatás az I. oldalról

Összeveszett a magyar botanika több jeles képviselőjével. És mivel a vita minden esetben szakmai ügyekben robbant ki köztük, bármilyen furcsa is, a különböző tudományos közéleti módok összecattanása nagy hatással volt a magyar botanika fejlődésére. Simonkai Lajos – aki ekkoriban még nem magyarosított, és a Simkovics nevet viselte – 1875-ben a nagyváradi állami főreáliskola tanárává vált. Ezután, mintegy mellékesen, 1879-ben bölcsészdoktori címet szerzett.

A tudománytörténetek tapintatosan hallgatnak arról a feltételezhető tényről, hogy Simonkai Lajos nem lehetett éppen simulékony természetű ember. Erről sorozatos áthelyezései árulkodnak. Megfordult Pancsován és Aradon, ám ez is, mint utóbb kiderült, jelentősen hozzájárult a magyar botanika fejlődéséhez.

Simonkai ugyanis minden új lakóhelyén hatalmas lendülettel látott neki szűkebb és tágabb környékének botanikai szempontú feltérképezéséhez. A nagyon komoly kutatómunka aztán itt már gyorsan az élvonalba emelte, Nagyvárad és Arad környékének növényvilágáról elkészített tanulmányai ma is megbízható forrásmunkának minősülnek. Ezzel párhuzamosan a Természet-tudományi Társulat 1880-ban megbízta Simonkai Lajost Erdély flórájának kritikai feldolgozásával.

Ideje tisztáznunk, hogy ez mit is jelent. A botanikában a flóra általános értelemben egy terület vagy egy időszak elsősorban őshonos növényzete. A flóra alapegysége a faj: egy-egy terület flóráján az ott élő fajok (esetleg fajalatti rendszertani egységek) együttesét értjük.

Erdély növényvilágának feltárása óriási munkát jelentett. Simonkai – 1886-ban még fő művének megjelenése előtt változtatta meg a Simkovics vezetéknévet – igen sokat utazott, gyűjtött, és hogy a lehető legteljesebben meg-

ismerje az erdélyi flórát, hat hónapig Bécsben tanulmányozta a múzeumokban és az egyetemek herbáriumaiban fellelhető anyagokat.

A nagy mű végül 1886-ban Erdély edényes flórájának helyesbített foglalata címmel jelent meg. A csaknem nyolcszáz oldalas tudományos munka ma már mindenki számára hozzáférhető az Országos Széchényi Könyvtár elektronikus könyvtárában.

Simonkai Lajos 1891-ben visszatért Budapestre, a Magyar Királyi Állami Főgimnáziumban, a főváros első ilyen, állami intézményében kapott állást. Simonkai meghívása része volt annak a nagy hatású nemzeti oktatáspolitikai szándéknak, amely a fővárosban minden tudományágban eredeti szellemi műhelyeket igyekezett létrehozni. Ennek volt meghatározó alkotóeleme, hogy tudós tanárokat bízták meg az oktatással, egyetemi tanárokat és akadémikusokat is bevontak a munkába. Simonkai mellett az állami főgimnáziumban dolgozott Szilasi Móric nyelvész, Márki Sándor történész, Klupathy Jenő fizikus és Váczy János irodalomtörténész is. Simonkai hatalmas növénygyűjteményét is el tudta helyezni a főgimnáziumban, és még arra is volt ideje, hogy elindítsa a természetrajzi szerzést.

Míndez nem kötötte le a tudós minden energiáját. Bekapcsolódott az egyetemi oktatásba és a doktori képzésbe is. Egyetemi magántanári habilitációja A magyar flóramegye és járásai című pályázatával teljesült. A Növényföldrajzi vonások hazánk flórájának jellemzéséhez című tanulmányában tette ismertté kutatásait. Ezek lényege, hogy egyes növényfajok területköre (areája) azok jellemvonása is, így az új taxonok (az élőlények egyazon kategóriába sorolt és közös gyűjtőnévvel ellátott csoportja) felállításában meghatározók a növénygeográfiai szempontok.

Simonkai Lajost, a növényföldrajz egyetemi magántanárát kitűnő pedagógusnak tartották. A később a szakmai kiválóságai közé felnőtt tanítványainak a névsora a tanúság erre: Jávorka Sándor, Szabó Zoltán, Wagner János, Vajda Ernő, Rapaiacs Rajmund és a névsor még hosszan folytatható. Társadalmi elismerése sem maradt el, 1907-ben a pozsonyi Orvos- és Természet-tudományi Egyesület levelező tagjává és a Királyi Magyar Természet-tudományi Társulat választmányi tagjává vált. Élete végén monumentális, huszonkét-ezer lapos herbáriumát a Magyar Természet-tudományi Múzeumnak adta el. Utolsó írásában féltő gonddal figyelmeztette az utókort a tölgyek, juharok, hársak, a magyar erdők, a magyar táj sajátosságainak értékeire, azok felhasználási, megőrzési lehetőségeire.

A Marostól délre, Déva és Szárazalmás között van a Bezsán erdő. Növényföldrajzi-taxonómiai jelentőségére Simonkai Lajos hívta fel a figyelmet. Botanikai szempontból azért érdekes, mert különleges termőhelyi adottságai révén a Bezsán erdőben ott van a Kárpát-medencében előforduló összes őshonos tölgyfajok együttese. Az erdő a tölgyeknek rendkívüli alaggazdagsága miatt olyan élő génezervátuma, ahonnan sok mikrotaxon és átmeneti jellegű keverék hibridtaxon nyerhető. A hétszáz hektáros területen tehát együtt élnek a közép-európai, délkelet-európai, kelet-mediterrán, szub-mediterrán és balkáni flóraelemek tölgyfajai. Így a valódi kocsánytalan tölgy, az erdélyi kocsánytalan tölgy, a dárdás levelű kocsánytalan tölgy, a kocsányos tölgy, a csertölgy, a magyar tölgy, az olasz tölgy és a molyhos tölgy. A Bezsán erdő 1936 óta erdőrezervátum, elsősorban kutatási célokat szolgál. Az idők folyamán Déva városa egészen ideig terjeszkedett, már van úgynevezett Bezsán negyede is. Ennek erdő-

höz közeli részét parkerdőként kezelik. A hetvenhektáros magterületű tölgyrezervátum természetesen közkincként megmarad.

Tavaly áprilisban a vácrátóti arborétumban avatták fel a magyar botanikusok emlékoszlopát. Ekkor mondta el Borhidi Attila akadémikus, hogy azt Kósa Géza, a kert vezetője állította 2015 őszén egy idős kislevelű hárs árnyékában a botanika tudománya legjelesebb hazai művelőinek emléke előtt tisztelve. Linné „Scientia amabilis”-nek –vagyis szeretetre méltó tudománynak nevezte a botanikát, nemcsak mert kedvenc tudománya volt, hanem talán azért is mert nem ebből élt, hanem az orvostudományból, amelyet nevezhetett volna „scientia rentabilis”-nek. A botanika és az orvostudomány viszonya azóta sem változott lényegesen. Mégis: a botanika tudományának művelői felbecsülhetetlenül sokat tettek az emberiségért, mert a földi élet szempontjából mindmáig a legfontosabb életközösséget – a növényvilágot, növénytakarót – tarták fel tudományosan és ismertették meg a világgal. E nagy feladatból a magyar botanikusok is derekasan kivették a részüket, hatalmas munkát végeztek hazánk, a Kárpát-medence, és a világ más tájai növénytakarójának tudományos feldolgozásában.

A Magyar Tudományos Akadémia Ökológiai Kutatóközpontja, annak jogelődjei és a Nemzeti Botanikus Kert révén Vácrátót a magyar növénytan kutatások fellelője, a 20 század második felének szinte valamennyi nagy magyar botanikusa, növényökológusa itt töltötte szakmai pályafutásának egy részét. Ezért ennek az egyedülálló emlékoszlopnak, Mónus Béla fafaragó művész alkotásának a legmél-
több helye Magyarországon a Nemzeti Botanikus Kertben van.

Dippold Pál

A Simonkai Lajosról elnevezett növények

Draba simonkaiana, *Knautia simonkaiana*, *Aconitum simonkaianum*

Legjelentősebb művei: *Bánsági és hunyadmegyei utazásom 1874-ben* (Mathem. Term. tud. Közl. XV., 1878), *Növényhatározó* (Bp., 1881), *Nagyvárad és a Sebes Körös felsőbb vidéke* (Mathem. Term. tud. Közl. XVI., 1881), *Erdély edényes flórájának helyesbített foglalata* (Bp., 1886), *Nagyvárad és vidékének növényvilága* (Bp., 1890), *Hazánk tölgyfajai és tölgyerdei* (Bp., 1890), *Növényföldrajzi vonások hazánk flórájának jellemzéséhez* (Mathem. Term. tud. Közl. XXIV., 1891), *Arad megye természetrajzi leírása* (Arad, 1893).

Belvárosi bérpalota építése az 1910-es években
A szerző archívumából

Képirás (67.)

Egy elszegényedett patrícius, bizonyos Marcus Aemilius Scaurus tönkremenne egyéb lehetőség híján erre a munkára adta a fejét – ám ez utóbb semmiféle hátrányt nem jelentett már a fiának, aki visszaszerezve a család vagyonát és becsületét, idővel consullá, majd a senatus elnöki tisztéig küzdötte föl magát.

Épületfát is adott az erdő'

Ifjabb Plinius levelei között olvasható néhány, amely a vadászatról, illetve az erdő nyújtotta termékekről, szépségekről szól. Az ember ezek alapján könnyen úgy hihetné, az ókoriak kiemelten kezelték a birtokukba került rengetegeket – ám ez korántsem igaz, hiszen ők a mai értelemben vett gazdálkodást nem ismerték. Póriasan fogalmazva inkább rablói voltak a pagonyoknak, mint gondos urai. Ami kellett – legyen az tüzelő, építőfa, hamu, zsír, faszén és bármi más – azt elvették, akár a teljes tarvágás árán is. Arra, hogy újakat ültessenek, nem igazán gondoltak, lévén nekik a vadon állandó és kimeríthetetlen forrásnak tűnt. Tévedésüket jól jelzik azok a kopasz kősziklák, amelyek oly sokfelé láthatóak az egykor általuk uralt területeken. A tarra vágott erdők talaját ugyanis az erózió maradéktalanul lemosta.

Igaz, mentségükre tegyük hozzá, hogy a középkor embere sem törődött többet e kérdéssel. A velenceiek például szó szerint rablógazdálkodást folytattak a Balkán part menti részein – amelyet ma a szép, kopasz kővek példáznak. S rögvést erdemes leszögezni: az első hazai erdőtörvényt Mária Teréziának köszönhetjük.

Visszakanyarodva az ókorra és az erdők egyik termékére, a faszénre meg az épületfára, az ezzel való foglalatosságot erősen lenézték a polgárok. Egy elszegényedett patrícius, bizonyos Marcus Aemilius Scaurus tönkremenne egyéb lehetőség híján erre a munkára adta a fejét – ám ez utóbb semmiféle hátrányt nem jelentett már a fiának, aki visszaszerezve a család vagyonát és becsületét idővel consullá majd a senatus el-

nöki tisztéig küzdötte föl magát. Nem az erdő adta ugyan, de a fához köze volt a bortermelésnek, mivel sokféle jegenyét, szilt vagy kórist ültettek, s arra futtatták föl az indákat. A szüret nem volt veszélytelen mutatvány, hiszen sok esetben nagy magasságba kellett feltornászni magát a vindemiator névre hallgató munkásnak.

A bort kezelték: az északi nedűkbe porított gyantát szórtak, amellyel a savanyodást kívánták megelőzni. De tettek bele meszet és tengervizet is, hogy a kényes ínyenceket kielégítsék. A csapnivaló borokat füstölték, fűszerezték és mézzel édesítették – egyrészt, hogy finomabbá tegyék, másrészt pedig az átverés végett. A borhamisítás ugyanis már az antikvitásban is kedvelt foglalkozás volt.

Az erdő persze nem csak ehhez kellett, de adott például épületfát is. Bármilyen kor nagy volumenű kivitelezései elképzelhetetlenek lettek volna deszkák és faoszlopok nélkül. Ívet rakni, aládúcolni, távolságot tartani – szó szerint mindenhez jól jött a fa. Budapesten pedig különösen, hiszen a fejlődést legjobban a főváros lélekszámának alakulása mutatja. Eszerint 1720-ban 12200-an, 1810-ben 60259-en, 1831-ben pedig már 102702-en laktak a régi (1951-es megnagyobbítása előtti) főváros területén. A szédületes beáramlás az ezt követő években sem tört meg: 178062 (1851), 280 ezer (1869), 370 ezer (1880), 506 ezer (1890), 733 ezer (1900), 880 ezer (1910), 991 ezer (1917) polgár zsúfolódott össze 19444,28 hektáron. A kényesebbek kedvéért átszámoltuk az adatokat: ez 33695 kataszteri holdat és 1104 négyszögölt jelent, vagy SI mérték-

rendszerben 194,4428 négyzetkilométert. Kellott tehát a ház, az új épület. S ezekhez újfent fára, rengeteg sok fára volt szükség. Fontos közbevetni, az első világháború után elkerült az országból az erdők és a faipar nagyobb része, az addigi faexportáló Magyarország importra szorult. Ide vezethető vissza a fenyőimport-függőségünk, mely a mai napig megmaradt. A 19. és 20. század fordulóján amúgy a faipar termelési értékét tekintve a negyedik helyet foglalta el az ország iparában. Ez a hat-hét százalékos arány Trianon után persze csökkent. Fura, hogy az akkori statisztika fa- és csontiparról beszélt. Hazánkban amúgy először az erdőben gazdag területeken épültek ki a fűrésztelepek, majd az Alföldön, a Tiszán leüsztatott fenyőrönköt dolgozták fel. De ugyanez történt Pesten is a Kárpátok fenyveseivel. A fűrészipar fejlődését természetesen az építkezések faanyagszükséglete, azaz az állványzatok, tetőszerkezetek igénye hajtotta. A fűrészelés technikájában – a vízfűrészek után – a (gőz)gépi hajtás, majd a többlapos keretfűrészek jelentették az előrelépést, majd megjelentek a szalag- és körfűrészgépek – s ennek leginkább az épületasztalosipar képviselői örültek szívből és igazán.

A képen egyébként egy belvárosi bérpalota építése látható az 1910-es évekből. Ha az azonosítás helyes, akkor talán az Anker-köz házai szemléltethetők a túloldalon. Azt, hogy ki kicsoda, ma már bajosan lehetne kisütni, de az bizonyos, nem kis munka lehetett egy-egy ilyen épület fölhúzása.

Lázin Miklós András